

De werkkamer van Hans Warren in de jaren vijftig. In het licht de buste van Maria de Roo, gemaakt door Jan Wolkers. (Collectie Zeeuwse Bibliotheek)



## **De Goese muze van Wolkers en Warren**

**In de tuin van de Nederlands-hervormde kerk in Kruiningen staat het eerste monument dat Jan Wolkers (1925 – 2007) ooit maakte: een bronzen beeld ter herinnering aan de slachtoffers van de Watersnoodramp van 1953. Een vrouw drukt haar kind tegen zich aan – van het kind is, vanonder een deken, alleen het handje zichtbaar. Door Ronny Boogaart & Eric de Rooij**

Pas dertig jaar nadat hij het beeld maakte, onthulde Wolkers in een interview de identiteit van de vrouw die er model voor stond. Het was Maria de Roo uit Goes, Wolkers' eerste vrouw, die voor het beeld had geposeerd met hun tweede zoon Jeroen in haar armen. De reden dat Wolkers niet al veel eerder over het beeld sprak, was dat hij zich bij het maken ervan niet zozeer had laten inspireren door de Zeeuwse watersnoodramp, als wel door een dramatische gebeurtenis uit zijn persoonlijk leven – waarover hij heel lang niet kon spreken. In 1963 verwerkte hij deze wel in zijn roman *Een roos van vlees*. Het boek gaat over 'Daniël' en 'Sonja' die van elkaar verwijderd raken nadat ze in een ijzingwekkend beschreven incident met een heetwaterkraan hun dochttertje verloren hebben. Het was Wolkers en Maria de Roo in 1951 zelf overkomen met hun dochttertje Eva. Het drama verwerkte Wolkers in *Een roos van vlees*, maar ook het beeld in Kruieningen had hij nooit kunnen maken als het ongeluk met hun dochttertje niet was gebeurd: 'Daarom heeft het zoiets echt triests gekregen. Het kwam echt uit mijzelf, anders had ik wel een vrouw met zo'n Zeeuwse kap op het hoofd gemaakt, zoals ze ook bij de onthulling van het beeld stonden.'

Maria de Roo poseerde voor nog minstens één ander beeld van Wolkers. In de nalatenschap van de Zeeuwse dichter en dagboekschrijver Hans Warren (1921-2001) bevindt zich een portret van haar, een buste die Warren ooit van Wolkers cadeau kreeg. De Roo was namelijk niet alleen een tijd lang de muze van Wolkers, maar ook van Warren.

### Sybille

Zij groeit op in Goes aan de Kreukelmarkt 2. In de jaren voor de Tweede Wereldoorlog bezoekt ze het Goese Lyceum. Daar, in de derde klas, ontmoet ze ook Hans Warren, die zó verliefd op haar is dat hij er in de vierde klas voor zorgt samen met haar te blijven zitten. Na het examenjaar verliezen ze elkaar uit het oog. In de winter van 1943 blikt Warren terug op zijn liefde voor Maria, die hij in zijn *Geheim dagboek* 'Sibylle' noemt. Er ontstaat dan een gedicht dat het eerste gedicht zal worden in Warrens poëziedebuut *Pastorale* (1946).

### BEKENTENIS

Met zoveel liefde heb ik van je gehouden  
dat, nu ik bijna je vergeten ben,  
het zeggen van je naam mij is gebleven  
een liefkozing, waar ik dagen op kan leven.

En dit is de liefste herinnering:  
hoe op het plein, een honinglied van linden,  
vanuit de schaduw over witte straten  
je aan kwam lopen. Speelse zomerwinden

sloegen de gele zijde van je kleed  
tegen je ranke lichaam, en je ogen  
waren van heimwee raadselig verwijfd.  
Hoevele zomers zijn sindsdien vervlogen.

Met zoveel liefde toch heb ik van je gehouden  
dat, nu ik bijna je vergeten ben,  
het een liefkozing der lippen is gebleven  
je naam te zeggen als ik eenzaam ben.  
(*Verzamelde gedichten*, p. 7)

Was het het schrijven van dit gedicht dat Warren deed terugverlangen naar Maria? De volgende maanden duikt haar naam geregeld in Warrens dagboek op. Wachten en talmen, en bijna een heftige brief met gedichten toesturen, verder komt het niet, tot hij in de zomer van 1943 een kort briefje bij haar in de bus doet en hij een week later antwoord van haar krijgt: 'Kom me eens opzoeken als je in Goes bent.' En dat doet hij, zenuwachtig en met bonzend hart gaat hij naar Kreukelmarkt 2, loopt nog wel een paar straten om, spreekt zichzelf moed in, maar zet door. 'Ik beklom de hardstenen stoep en belde aan. Een dienstbode liet me binnen in een rijk gemeubileerde kamer, waarin niemand aanwezig was. Er lag een boeket lamsoorbloemen op een tafel, van nervositeit nam ik het op, en stond er wel heel dwaas mee in m'n handen toen ik lichte voetstappen op de trap hoorde, de deur zwaaide open, en Sibylle kwam binnen.' Ze gaan



Maria de Roo in het atelier van Jan Wolkers. (Collectie Zeeuwse Bibliotheek).

voor de ramen zitten en al snel ontstaat tussen hen de vertrouwde sfeer van vroeger. Hij nodigt haar uit vogels te kijken in de Calandpolder en als zij deze uitnodiging accepteert gaat hij met een opgetogen en blij gevoel weer naar huis. 'Ik zie me al verloofd!' schrijft hij in zijn dagboek.

Vanaf dit moment zien ze elkaar geregeld. Ze blijven bij elkaar logeren, zij het nooit in hetzelfde bed of op dezelfde kamer. De wederzijdse ouders houden dit streng in de gaten. Als een jaar later, in de zomer van 1944, De Roo en Warren samen in dezelfde fauteuil zitten en haar vader binnenkomt, moet Warren met een verklaring komen. Het gesprek tussen Warren en Maria's vader leidt, zoals Warren in zijn dagboek schrijft, tot 'sanctionering' van de verkering en er breekt een tijd aan van nog intensiever contact. Vaak gaan ze samen zwemmen, gedichten als 'Baadster' en

'Liggend in de zon' uit de bundel *Pastorale* zijn hierop geïnspireerd. Duidelijker wordt ook hoe Warren in zijn relatie met De Roo worstelt met zijn homoseksualiteit. Uiteindelijk doet hij haar een bekentenis. De Roo reageert met begrip op zijn vraag of zij nog wel van hem houdt: "Verschrikkelijk veel. Heb je er nu spijt van dat je het hebt gezegd?" "Nee, ik ben bij dat je het weet, dat ik me nooit meer in van die rare bochten hoeft te wringen. Maar ik ben bang dat er niet veel zal veranderen." Ze knikte. Ze is iets jonger dan ik, maar ze leek jaren, jaren ouder in ervaring.'

In het najaar van 1944 wordt Zeeland bevrijd en hoewel Maria's vader Anthonie de Roo een belangrijke rol speelde in het verzet en nu zelfs tot waarnemend burgemeester wordt gekozen, richt de volkswoede zich op zijn dochter. Die zou tijdens de oorlog – nog vóór haar relatie met Warren – relaties met Duitse soldaten hebben gehad. Wat daar precies van waar is, valt niet te achterhalen – Warren is er in zijn dagboek niet expliciet over – maar Maria duikt onder uit angst kaalgeknipt te worden. Als Warren bij haar vader op de Kreukelmarkt is, zegt deze, wanhopig ijsberend door de kamer, tegen hem: 'Hans, jongen, ik had me de bevrijding ánders voorgesteld.'

Na de bevrijding in oktober 1944 en de komst van de bevrijders, wordt Warren verliefd op de Canadese soldaat 'Timothy'. Het is reden voor Maria de Roo een punt achter de relatie te zetten in een brief die Warren nooit heeft bereikt. Als hij dan ook in januari 1945 bij haar, aan het huis op de Kreukelmarkt, aanklopt, wekt zijn verschijning verbazing. Ze heeft hem geschreven dat ze het niet meer volhoudt met hem en haar ouders weten dit intussen ook. Ze praten lang met elkaar en hij wordt nog uitgenodigd voor de maaltijd. Meer gesprekken volgen, maar het afscheid blijkt voorgoed. 'Zij ging vóór mij de trap af en bij de overgang naar de benedenverdieping klonk opnieuw die hese snik. Ik nam haar mantel van de kapstok, het korte bont was nog vochtig van de mist. Een dienstbode kwam de gang in toen we al bij de voordeur waren. Het meisje beijverde zich om de deur voor Sibylle te openen. Zij draaide zich nog één keer om, zei met een vertrokken glimlach "Dag..." en ging de regen in, naar haar werk.'



Het bronzen beeld van Jan Wolkers voor de Watersnoodramp, in Kruiningen, onthuld op 1 februari 1957. (Collectie Zeeuwse Bibliotheek). Voor de sokkel heeft Wolkers dichtregels van Adriaan Roland Holst uitgezocht. Hoort gij de zee achter mijn hart? | Dan zal ik heen zijn, | en gij zult met de zee alleen zijn; | de golven zullen breken in uw hart.

### Sonja en Daniël

Korte tijd later vertrekt Maria naar Leiden, waar ze als apothekersassistente gaat werken in het academisch ziekenhuis. Het is ook in Leiden dat zij en Jan Wolkers elkaar voor het eerst ontmoeten, bij hun gezamenlijke vriend Jan Vermeulen. In een brief aan Wim de Kler schrijft Wolkers in maart 1947: ‘Maria [...] komt bij ons inwonen en zorgt voor het eten en een bepaalde sfeer in huis, die een vrouw er alleen maar kan brengen. Met haar heb ik een sexuele verhouding. Ze is 5 jaar lang de verloofde geweest van Hans Warren, dus is er wel met haar te praten over literatuur en andere kunstuitingen.’ In een volgende brief dicht Wolkers aan Warren een belangrijke rol toe bij ‘Maria’s artistieke opvoeding’: ‘Hij heeft bij haar de liefde aangekweekt voor literatuur en poëzie, voor de fauna en flora van Zeeland. Maria weet zoveel van planten en vogels, dat, wat kennis van namen en leefwijzen betreft, ik nog lang bij haar in de leer zal moeten zijn om op hetzelfde niveau te komen.’

Twee maanden na hun eerste ontmoeting is Maria de Roo zwanger van Wolkers en, onder druk van haar familie, trouwen zij. Na zoon Eric wordt dan in 1951 hun dochtertje Eva geboren, wier dood Wolkers onder andere inspireert tot het beeld voor de watersnoodramp in Kruiningen en de roman *Een roos van vlees*. Als Warren de roman leest, herkent hij De Roo en

Wolkers in de figuren Sonja en Daniël, maar hij ziet ook zichzelf terug in de volgende passage: ‘De jongen waar ze van hield liep naar het raam als er een troep Duitse soldaten door de straat kwam. Toen ik met haar getrouwd was kwam hij nog wel eens aan met geverfde lippen. Hij liet foto’s zien van een oosterse prins met een tulband op. Toen ik hem zei dat het mij een gewone blauwpit leek ging hij weg zonder gedag te zeggen. Hij kwam daarna nooit meer aan.’ Warren moet het even verwerken, maar stelt zich gerust met de gedachte dat een romanpersonage, laat staan de jeugdvriend van zo’n personage, geen realiteit hoeft te bezitten. Als Warren in 1989 *Een roos van vlees* nog eens herleest – ‘het is geen goed boek, nogal vals’ – vraagt hij zich af hoe het met ‘Sibylle-Maria-Sonja’ gaat. ‘Haar leven schijnt triest te zijn, volgens de laatste berichten.’ In zijn dagboek over 1974 noteert Wolkers, die dan al met Karina getrouwd is, dat ze nooit over haar scheiding van hem is heengekomen.

Maria de Roo sterft op 19 december 1993. Een paar maanden voor Warrens eigen overlijden in 2001 – ook hij zou op 19 december sterven – bekijkt hij de laatste foto die er van haar bestaat. ‘De foto is in de zomer van haar sterfjaar gemaakt in het vakantiehuisje in Oostkapelle. Een verschrikkelijke, ontluisterende foto van een wantrouwend kijkende oude vrouw.’ Deze oude vrouw was in haar jonge jaren beeldschoon, zoals ook zo duidelijk te zien is op de foto waarop zij voor de spiegel poseert. Een bijzondere vrouw, een muze, die aan de wieg heeft gestaan van het oeuvre van twee belangrijke Nederlandse kunstenaars. Ze poseerde voor het eerste officiële beeldhouwwerk van Jan Wolkers en ze inspireerde Hans Warren bij het schrijven van zijn poëziedebuut. Een tragische vrouw ook, die niet alleen een kind verloor, maar ook de twee mannen van wie zij zo veel had gehouden.

Ronny Boogaart en Eric de Rooij publiceerden in 2007 bij uitgeverij Bas Lubberhuizen: *Hart van mijn land ik ben terug. Een literaire wandeling door het Zeeland van Hans Warren*. Bovenstaande tekst komt grotendeels uit deze wandelgids, waarin ook de bronvermeldingen zijn terug te vinden. Een uitgebreider verhaal over de muze van Wolkers en Warren zal dit jaar verschijnen in het letterkundig tijdschrift *De Parelduiker*. Boogaart en De Rooij wonnen in 2006 de Jan Bruijns Publiekprijs met *Duiven op Bouvet: over Boudewijn Büch en Hans Warren*.